

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Välkommen till verkligheten
-om självbild, samspel och delaktighet i grundskolan

Åsa Vildblomma

Bild och visuell kultur/LAU370

Handledare: Joakim Forsemalm
Examinator: Beatrice Persson

Rapportnummer: HT11-6030-03

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Välkommen till verkligheten -om självbild, samspel och delaktighet i grundskolan

Författare: Åsa Vildblomma

Termin och år: HT 2011

Kursansvarig institution: Högskolan för Design och Konsthantverk

Handledare text: Joakim Forsemalm

Handledare gestaltning: Nike Nilsson Falkholt

Examinator: Beatrice Persson

Examinator gestaltning: Anna Carlsson

Rapportnummer: HT11-6030-03

Nyckelord: självbild, samspel, delaktighet

Sammanfattning:

Syftet med studien är att utforska hur elever som inte nått grundskolans mål för gymnasiebehörighet har upplevt sin skolgång och hur de upplever att skolan har påverkat deras självbild samt vilka möjligheter de har haft för delaktighet och samspel med andra.

Metoden har varit kvalitativa intervjuer och deltagande observationer där två elever på ett LVU-hem har särskilt studerats.

Resultatet visar att skolan har påverkat elevernas självbild negativt och att de har haft små möjligheter till samspel med andra eller att delta i olika beslut som gäller dem.

Innehåll

1. INLEDNING.....	4
1:1 BAKGRUND	4
1:2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
2. METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	7
2:1 KVALITATIV INTERVJU.....	7
2:2 DELTAGANDE OBSERVATION	8
2:3 LITTERATURSTUDIER	8
2:4 URVAL	8
3. LITTERATUR OCH TEORIANKNYTNING.....	9
3:1 SKOLANS STYRDOKUMENT	9
3:2 TEORETISKA PERSPEKTIV	10
4.RESULTAT OCH ANALYS.....	13
4:1 SJÄLVBILD – NEGATIV.....	13
4:2 SAMSPEL – BRIST PÅ SAMSPEL OCH SAMVERKAN MED ANDRA.....	17
4:3 DELAKTIGHET – INGEN ELLER LITEN DELAKTIGHET.....	19
5. SAMMANFATTANDE DISKUSSION.....	21
LITTERATURLISTA	23

1. Inledning

1:1 Bakgrund

Att klara grundskolans mål för gymnasiebehörighet är ett viktigt mål för de enskilda individerna liksom ett viktigt samhällsmål. Utan gymnasiebehörighet kan elever varken fortsätta i gymnasieskolan eller räkna med att komma in i arbetslivet, vilket i sin tur kan leda till utanförskap och social utestängning i samhället.

Slutbetygen i grundskolan är mål- och kunskapsrelaterade och skall sättas med hjälp av fastställda betygskriterier. Enligt Skolverkets statistik för våren 2011 hade 87,9 procent av eleverna som lägst betyget godkänt i matematik, engelska och svenska eller svenska som andraspråk, vilket är en minskning med 0,3 procentenheter från föregående läsår. Dessa tre ämnen var fram till hösten 2011 behörighetsgivande för gymnasiestudier. Nu krävs det utöver dessa tre ämnen som lägst godkänt i ytterligare fem ämnen för att studera på ett yrkesprogram, och ytterligare nio ämnen för högskoleförberedande program.¹

Skolverket konstaterar att måluppfyllelsen i de olika ämnena skiljer sig. Högst andel elever som når kunskapsmålen finns i ämnena svenska, bild, musik, slöjd, och hem- och konsumentkunskap. Lägst andel som når kunskapsmålen har NO-ämnena.

Faktorer som påverkar elevers resultat i grundskolan är kön, etnisk bakgrund och föräldrarnas utbildning.²

Skoldebatten idag handlar till stor del om mätbara mål och elevers prestationer i förhållande till internationella kunskapsmätningar. De andra viktiga skolmålen som en god miljö, anpassad för alla elever oavsett vilka förutsättningar de har, har fått mindre uppmärksamhet.

Skolan har skyldighet att tillgodose alla elevers rätt till utbildning. Skolan har vidare mål att ge eleverna möjlighet att utveckla en positiv identitet och självbild. I samtliga kursplaner framhålls vikten av att eleverna får utveckla sin identitet³. Skolan skall fungera

¹ Skolverket. *En beskrivning av slutbetygen i grundskolan våren 2011*. Dnr 71–2011:14. 2011 sid.4

² Skolverket. 2011 sid.5

³ Skolverket, *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Norstedts Juridik 2011

som en trygg plats där elevernas självkänsla skall stärkas. Eleverna skall få en positiv självbild. Även samspel, delaktighet och samverkan med andra är viktigt i skolan.

Fil. Dr. och Professor Roger Säljö skriver i sin bok *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv* att ”kunskap lever först i samspel mellan människor och blir sedan en del av den enskilde individen.”⁴ Skolan ska vidare stödja elever med särskilda behov och stärka alla elevers tillit till den egna förmågan.

Enligt *LGR 11* ska alla som arbetar i skolan

uppmärksamma och stödja elever i behov av särskilt stöd, och samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.

Läraren ska

- ta hänsyn till varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande,
- stärka elevernas vilja att lära och elevens tillit till den egna förmågan,
- ge utrymme för elevens förmåga att själv skapa och använda olika uttrycksmedel,
- stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter.⁵

Eftersom skolan har som mål att tillgodose alla elevers rätt till utbildning och att få utveckla en positiv identitet och självbild är det viktigt att få mer kunskap om hur elever som har misslyckats med att uppnå grundskolans mål har upplevt sin skolmiljö och sina möjligheter att påverka den.

⁴ Säljö, Roger. *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma. 2000 sid. 9

⁵ Skolverket, *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Norstedts Juridik 2011

1:2 Syfte och Frågeställningar

Syftet med min studie är att få ökad förståelse och beskriva hur elever som inte nått grundskolans mål för gymnasiebehörighet har upplevt sin skolgång.

Frågeställningar:

- Har eleverna fått samspela med andra elever under sin skolgång?
- Har elevernas självbild påverkats av deras skolupplevelser och hur?
- Har de känt sig delaktiga i beslut gällande deras skolgång?
- Hur ser de på sig själva idag?

2. Metod och tillvägagångssätt

Då mitt arbete är individbaserat och svaren jag sökt är utifrån elevernas upplevelser och minnesbilder har jag valt att arbeta med litteraturstudier, kvalitativ intervju och deltagande observation som metod. Runa Patel skriver i sin bok *Grundbok i forskningsmetodik* att ”den kvalitativa forskningen bygger på förutsättningen att vi genom språket kan ta del av varandras inre världar. Detta innebär att själva inifrån-perspektivet är en förutsättning för forskningsprocessen”.⁶ Då mitt syfte har utgått från elevernas perspektiv och upplevelser har en kvalitativ metod varit bäst lämpad för att uppnå de svar jag sökt.

2:1 Kvalitativ intervju

Jag har använt mig av intervjuer för att få ta del av elevernas tankar och upplevelser. Deras minnesbilder och berättelser har växt fram under samtal och samspel och mitt arbete har ett tydligt individperspektiv. Eva Fägerborg skriver i boken *Etnologiskt fältarbete* att ”genom intervjun kan man nå de inre världarna, det universum som varje människa rymmer”.⁷ Med hjälp av intervjuer har jag bjudit in mig, och blivit inbjuden i elevernas inre. Deras berättelser har gett mig en fördjupad inblick i deras upplevelse av sin skolgång. Intervjuernas karaktär har varit både strukturerad, där frågorna har varit formulerade och ostrukturerad där samtalet har varit fritt.⁸ Jag har varit tydlig med när det har varit intervju och när den har börjat och slutat. Jag har intervjuat fem pojkar som vistades på ett LVU-hem. Intervjuerna gjordes på boendet.

Intervjufrågorna handlade om hur de minns sin skolgång, vilka möjligheter de hade att delta i beslut gällande deras skolgång, när och på vilket sätt fick de samspela med andra elever, hur såg de på sig själva då och hur såg de på sig själva nu. Jag har eftersträvat att ha konkreta och korta frågor som har följts upp med följdfrågor, detta för att underlätta för den intervjuade och att hitta vägar för att få den intervjuade att berätta snarare än att besvara mina frågor.

⁶ Patel, Runa et.al.; *Grundbok i forskningsmetodik*; Lund, Studentlitteratur. 1987 sid 45

⁷ Kaijser L & Öhlander M (red). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur. 1999 sid 61

⁸ Kaijser L & Öhlander M (red). 1999

2:2 Deltagande observation

Jag har använt mig av deltagande observation som metod dels för att närma mig eleverna, men också för att få fördjupad inblick och svar på frågor som kanske inte kommit fram i en intervjusituation. Magnus Öhlander skriver i boken *Etnologiskt fältarbete* om vikten av öppenhet och improvisation.⁹ En ingång till min undersökning har varit att visa en öppenhet gentemot eleverna, och att anpassa mig efter deras aktiviteter, sinnesstämningar och välbefinnande. Jag har växlat mellan observation, deltagande observation och samspel.¹⁰ De deltagande observationerna gjordes i samband obligatorisk daglig verksamhet på LVU-hemmet som handlade om musikproduktion och måleri. När jag har gjort deltagande observationer har jag observerat eleverna för att kunna göra en bedömning om deras självbild och deras samspel med andra sedan har jag jämfört med vad som kommit fram i intervjuerna.

2:3 Litteraturstudier

Jag har med hjälp av sökmotorer, databaser och biblioten sökt litteratur som har handlat om elevers situation i skolan och vilka faktorer som styr elevers resultat i svensk grundskola. Jag har studerat skolans styrdokument för att få vetskap om vilka rättigheter elever har till särskilt stöd, och vilka uppdrag skolan har för att stärka elevernas självbild och möjlighet till samspel och kunskapsinhämtning. Jag har läst metodböcker för att kunna välja metoder som bäst varit till gagn för min undersökning.

2:4 Urval

Jag har valt elever som inte nått målen i grundskolan för gymnasiet. Jag sökte elever som var så olika som möjligt när det gäller etnicitet, uppväxtort och uppväxtvillkor. Min urvalsgrupp bestod av fem pojkar i åldrarna 18-20 år som under studien, hösten 2011, var omhändertagna med stöd av LVU (lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga) och bodde på ett LVU-hem. Jag valde ungdomar som omhändertagits då jag ville höra hur de upplevt sin skolgång, särskilt som de har begränsad möjlighet att göra sig hörda under rådande omständigheter. Samtliga elever har frivilligt ställt upp på att delta i min undersökning och godkänt publicering i denna uppsats.

⁹ Kaijser L & Öhlander M (red). 1999

¹⁰ Kaijser L & Öhlander M (red). 1999

3. Litteratur och teori anknytning

I detta kapitel beskriver jag först olika styrdokument, lagar, regler och andra dokument som ska fungera styrande för skolans arbete. Efter det tar jag upp olika för uppsatsen relevanta teorier.

3:1 Skolans styrdokument

Skolans styrning bygger på flertalet lagar och regler. Centrala och grundläggande är *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Lgr 11) och Skollagen, som idag även innefattar Diskrimineringslagen. Internationella styrdokument är FN:s Barnkonvention som är ett rättsligt bindande avtal mellan de länder som anslutit sig till konventionen och innehåller 54 artiklar gällande bestämmelser om barns mänskliga rättigheter.

Fyra grundläggande principer i Barnkonventionen skall alltid beaktas i frågor som rör barn:

- att alla barn har samma rättigheter och lika värde (artikel 2)
- att barnets bästa ska beaktas vid alla beslut (artikel 3)
- att alla barn har rätt till liv och utveckling (artikel 6)
- att alla barn har rätt att säga sin mening och få den respekterad (artikel 12)¹¹

Ytterligare styrdokument är Salamancadeklarationen som handlar om hur skolan ska anordna undervisningen för elever med särskilda behov. Deklarationen betonar att ”*varje barn har unika egenskaper, intressen, fallenheter och inlärningsbehov*”¹²

Vem som anses vara i behov av särskilt stöd och hur åtgärder skall utformas regleras av Skollagen.¹³ I kapitel 3, *Barns och elevers utveckling mot målen* §7 står att ”*särskilt stöd får ges i stället för den undervisning eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna. Det särskilda stödet ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör om inte annat följer av denna lag eller annan författning.*”¹⁴

¹¹Utrikesdepartementet. *Barnets rättigheter. En lättläst skrift om konventionen om barnets rättigheter.* Stockholm: O8Tryck. 2011 sid.9

¹² Svenska Uneskorådet. *Salamancadeklarationen och Salamanca + 10.* (Svenska Uneskorådets skriftserie 2/2006) , Stockholm: Utbildningsdepartementet,2006 sid.11

¹³ Skollagen (2010:800) : med lagen om införande av skollagen (2010:801). Stockholm:Norstedts Juridik. 2010

¹⁴ Skollagen. 2010 sid. 12

Vidare i kapitlet fastslås att det är rektorns ansvar att elever som riskerar att inte nå de kunskapskrav som krävs för godkänt i grundskolans ämnen eller uppvisar andra svårigheter får sitt behov av särskilt stöd utrett.

Om en utredning visar att eleven är i behov av särskilt stöd skall ett åtgärdsprogram utarbetas. När ett åtgärdsprogram utformas skall eleven och vårdnadshavare ha möjlighet att delta.¹⁵

Utöver särskilt stöd inom ramen för ordinarie undervisning finns möjlighet, om särskilda skäl föreligger, erbjuda eleven undervisning i särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång.¹⁶

I samtliga kursplaner framhålls vikten av att eleverna får utveckla sin identitet.¹⁷ Skolan skall fungera som en trygg plats där elevernas självkänsla skall stärkas. Eleverna skall få en positiv självbild.

3:2 Teoretiska Perspektiv

I följande redovisar jag mitt teoretiska perspektiv. Teorierna beskriver hur viktigt samspel och samtal är i inlärning och hur kunskap byggs upp i samspelet mellan individer. De beskriver vidare att det är lärarens roll att bjuda in alla elever att delta i samspelet och dialogen i undervisningen. På det sättet kan eleverna bli delaktiga i kunskaper och färdigheter och lär att samspela med andra. Det är särskilt viktigt när det handlar om barn och ungdomar som har sociala och emotionella svårigheter.

Fil. Dr. Olga Dysthe har skrivit om samspel och samtalets vikt för inlärning och utveckling. I sin bok *Det flerstämmiga klassrummet* skriver Dysthe att ”*var och en måste konstruera eller bygga upp sina egna kunskapsstrukturer när han eller hon ska lära sig något - det går inte att överta eller kopiera andras kunskaper. Kunskap är inte något som statiskt kan överföras från lärare till elev, utan den byggs upp i samspel mellan individer*”.¹⁸

Hon menar pedagogen har ansvar att bjuda in eleverna i undervisningen. Centrum måste flyttas från läraren till eleverna som i samspel med varandra låter allas röster komma till

¹⁵ Skollagen. 2010 sid.12

¹⁶ Skollagen. 2010 sid 13

¹⁷ Skolverket, *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*

¹⁸ Dysthe, Olga. *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.1996 sid. 46

tals. Dysthe menar att för att nå stor inlärningspotential krävs äkta engagemang, höga förväntningar och delaktighet.¹⁹

Fil. Dr. och Professor Roger Säljö anser att kommunikationen med andra gör oss delaktiga och lär oss samspela med andra. Säljö skriver i sin bok *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv* att ”kunskap lever först i samspel mellan människor och blir sedan en del av den enskilde individen.”²⁰ Vidare skriver Säljö att ”i en mer grundläggande mening handlar lärande om vad individer och kollektiv tar med sig från sociala situationer och brukar i framtiden.”²¹ Säljö betonar vidare vikten av samspel och dialog för lärande. ”Med hjälp av kommunikation med andra blir vi delaktiga i sätt att beteckna och beskriva världen som är funktionella och som gör att vi kan samspela med våra medmänniskor i olika aktiviteter.”²² Säljö skriver att ”lärande handlar om att bli delaktig i kunskaper och färdigheter och att förmå bruka dem på ett produktivt sätt inom ramen för nya sociala praktiker och verksamhetssystem.”²³

Forskning visar att samspel med andra är extra viktigt för barn med särskilda behov. Förskollärare och specialpedagog Elin Kinge skriver i sin bok *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov* om vikten av samspel för inlärningsprocessen, och att ”samspel är extra viktigt med barn som har sociala och emotionella svårigheter.”²⁴

Fil. Dr. och Professor Ann Ahlberg beskriver samspelet mellan individ och miljö. Hon menar att ”eftersom undervisning ingår som en del av de mänskliga rättigheterna blir frågeställningarna om sociala relationer, valmöjligheter, sociala rättvisa och likvärdighet centrala. Skolans samhällseliga uppdrag inrymmer att förmedla och förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på.”²⁵

¹⁹ Dysthe. 1996

²⁰ Säljö, Roger. *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma. 2000 sid.9

²¹ Säljö 2000 sid.13

²² Säljö 2000 sid. 82

²³ Säljö 2000 sid.151

²⁴ Kinge, E. *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov*. Lund: Studentlitteratur 1999 sid. 15

²⁵ Ahlberg, Ann. *Lärande och delaktighet*. Lund: Studentlitteratur AB, 2001 sid.110

Med. Dr. Bengt Kadesjö i sin bok *Barn med koncentrationssvårigheter* upp vikten för barn med koncentrationssvårigheter att bryta onda cirklar och att minska de konflikter som beror på andras förväntningar på barnen.

”Målsättningen med olika insatser för ett barn med stora koncentrationssvårigheter bör vara att minska konflikten mellan vad omgivningen förväntar sig och vad barnet faktiskt förmår antingen genom att anpassa kraven, tillrättalägga miljön eller genom att hjälpa barnet att utveckla sina färdigheter”²⁶.

Utifrån skolans styrdokument och teoretisk litteratur har tre begrepp blivit centrala i min undersökning, självbild, samspel och delaktighet, dessa kommer jag att ha som utgångspunkt i min analys och diskussion.

²⁶ Kadesjö, Bengt. *Barn med koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber AB, 2001 sid.135

4.Resultat och analys

I det här kapitlet kommer jag utifrån mina tre teman självbild, samspel och delaktighet att presentera mitt resultatet. Jag har valt att fördjupa mig i två av elevernas berättelser utifrån mina intervjuer och observationer. I mitt arbete kallar jag eleverna för Martin och Mattias. Båda är arton år gamla, saknar helt eller delvis betyg från grundskolan och är diagnostiserade med ADHD.

4:1 Självbild – negativ

”Jag såg mig själv som helt värdelös, och som att alla lärare hatade mig. Jag va hatad av eleverna också och jag slogs jämt. Det kändes som att alla hatade mig”

Mattias

Citatet från Mattias intervju illustrerar hur värdelös och avskydd han upplevde sig i skolan. Han uppfattar sig själv som ”*jävligt störande*” och att det var fel på honom. Andra upplevde hans beteende som negativt och han fick negativ feedback av lärarna. Han blev ofta tillsagd att sitta still, vara tyst och sluta störa. Samtidigt kunde han inte sitta still, vara tyst och koncentrera sig eftersom han har ADHD.

Det finns en risk att lärarna i skolan förstärkt Mattias negativa beteende genom att rikta för mycket uppmärksamhet mot det beteendet. Kinge skriver om hur man i skolan förstärker barnets negativa beteende genom att bara rikta uppmärksamheten just mot det. Hon skriver om det svåra som kan uppstå i mötet med barn som har ett för pedagoger negativt beteende.

” För många innebär det ett perspektivbyte att se sig som en aktiv samspelepartner med betydelse för och inflytande på barnet och dess beteende. Om man emellertid klarar av att bryta cirkeln av negativ feedback gentemot barnet genom att acceptera det och visa det tillit och en lyssnande, positiv uppmärksamhet, kan man ibland uppleva en nästan magisk effekt.”²⁷

Mattias vill inte gå i skolan och han säger att han inte orkar bli dumförklarad mer. Han ser stora svårigheter i att nå sina mål utan betyg men vet inte hur det skulle gå att skaffa sig några. Han säger med bestämd övertygelse att han inte kan. Mattias är övertygad om

²⁷ Kinge 1999 sid.36

att han har så stora problem att han aldrig skulle passa in i skolan. Han säger att han har nio års bevis på det. Han klarar inte av att vara i större samlingar och tycker att det är jobbigt att behöva sitta still när han inte kan. Mattias drömmer om att starta en musikstudio där han kan producera och skriva musik. Han skriver mycket texter åt sig själv och andra och upplever att han kan det ganska bra. Under mitt arbete är jag med Mattias i studion på boendet där han gör musik både till sig själv och tillsammans med andra. Han har förmåga att entusiasmera andra och samordna musikproduktionen. Han har en känsla för ord och rytm som är få förunnat.

Martin beskriver sig uteslutande i negativa termer och blir ofta trött av att prata om skolan. Han har ingen förhoppning om att klara sig igenom skolan och drömmer om att få vara ifred. Han vill jobba med något som inte kräver studier och där han inte behöver arbeta i grupp med andra människor. Han känner en stor vrede gentemot skolan, men lägger skulden för sitt ”*misslyckande*” där på sig själv och på sin oförmåga istället för att vara medveten om att han inte har fått all den hjälp han har haft rätt till när det gäller skolan. Han anser samtidigt att orsaken till att han hade svårt att lära sig läsa och skriva bra berodde på att skolmiljön var för rörig och att det var svårt att hänga med i texterna. Dessutom var det som skulle läsas inom ramen för skolundervisningen ointressant.

Deltagande observationer med Martin när han målade.

Martin målar och tecknar för det mesta och han är oerhört skicklig på att detaljerat avbilda både det han ser och känner.

I början blir Martin stressad av att jag uppmärksammar det han gör och tycker att det är intressant. Han har svårt att ta positiv feedback. Han säger att han är kass och att andra är bättre än honom. Jag har aldrig hört Martin beskriva sig i andra ordalag än negativa i samtal med mig eller med andra.

Efter ett tag blir han mer avslappnad men bemöter alltid min uppmuntran med att namnge personer som han tycker kan rita bättre än honom. Någon traditionell bildundervisning hade inte Martin i skolan då han sällan var med på de lektioner som gavs inom ramen för ämnesundervisning. Han vill inte läsa bild eller något annat som är ett skolämne.

När han vistas på LVU-hemmet visar han intresse att utifrån teman fördjupa sig i måleri och framförallt tatueringskonst.

Alla de fem intervjuade eleverna visar en negativ självbild och de lägger skulden för sitt misslyckande i skolan på sig själva. Samtliga fem elever har känt sig som ”värdelösa” och avvikande i skolan på grund av att de har haft svårt att lära sig att läsa och skriva och för att de har haft svårt att förstå de sociala koder som varit rådande och hur man ska uppföra sig för att passa in i grupper av andra jämnåriga.

Det som är övergripande i samtal med Mattias, Martin och de andra studerade eleverna är förvissade om sin påstådda oförmåga och att de har en negativ självbild. Intervjuerna visade samtidigt att de har haft ämnen i skolan där de kände att de kunde prestera bra. De upplevde att de kunde prestera bra i ämnen där de hade relation med läraren och i ämnen som de var särskilt intresserade av som t.ex bild och musik. Det positiva lärandet avbröts ofta då eleverna tvingades byta klass och grupp på grund av att skolan bedömde dem som ”stökiga”. På det sättet avbröts ofta relationen med pedagogerna eller klasskamraterna.

Skolverkets rapport *På andras villkor – skolans möte med elever med funktionshinder* visar att majoriteten av eleverna hade svårt med kamrat- och lärarkontakter och att eleverna hade små möjligheter att vara delaktiga i sociala aktiviteter under grundskolans senare år.

Man definierar att social delaktighet handlar vilka möjligheter eleverna haft till samspel och gemenskap.²⁸ Min studie pekar på att eleverna i undersökningen inte gavs möjligheter till social delaktighet vilket kan skapa en utanförkänsla som förstärker en negativ självbild.

Ofta hamnade eleverna i konflikt med skolpersonal eller andra elever. Intervjuerna visar att eleverna inte fått stöd att bryta det negativa beteendet eller de onda cirklar de hade hamnat i vilket är nödvändigt för kunna delta i skolan, skapa positiva relationer och utveckla en positiv självbild. Detta kan vara särskilt viktigt för elever som flyttas runt mycket och som bestraffas för sitt beteende både av skolpersonal och andra elever.

Bengt Kadesjö skriver om vikten för barn med koncentrationssvårigheter att bryta onda cirklar.

28

Skolverket. På andras villkor – skolans möte med elever med funktionshinder. Stockholm: Skolverket, 2006

”Det svårhanterliga barnets sätt att vara bidrar starkt till det bemötande det får från sin omgivning och till att onda cirklar kan bildas och upprätthållas,”²⁹ och vidare att ”målsättningen med olika insatser för ett barn med stora koncentrationssvårigheter bör vara att minska konflikten mellan vad omgivningen förväntar sig och vad barnet faktiskt förmår antingen genom att anpassa kraven, tillrättalägga miljön eller genom att hjälpa barnet att utveckla sina färdigheter”³⁰

Intervjuerna pekar på att elevernas negativa beteenden har förstärkts och att det saknat positiv feedback vilket påverkar självbilden negativt. Mina intervjuer visar vidare att skolan inte har klarat av att ge rätt stöd till eleverna som har ADHD och koncentrationssvårigheter. Med rätt stöd hade skolan kunnat minska de konflikter som uppstod när Mattias inte svarade mot omgivningens förväntningar. Ett sätt att ge stöd till Mattias hade varit det som Kadesjö lyfter upp, dvs att anpassa omgivningens krav på Mattias eller att anpassa miljön så att Mattias hade kunnat utveckla sina färdigheter.³¹

²⁹ Kadesjö 2001 sid.92

³⁰ Kadesjö 2001 sid.135

³¹ Kadesjö 2001 sid.135

4:2 Samspel – brist på samspel och samverkan med andra.

”Vi hade mycket grupparbeten i skolan, fast jag fick inte jobba med någon annan för att jag förstörde. Jag fick inte ens åka med på klassresan fast jag hade hjälp till att samla ihop pengarna”.

Mattias

Citatet från Mattias illustrerar att han fick få möjligheter att delta i grupparbete eftersom han ansågs störa andra. Han kunde även utestängas från aktiviteter där han tidigare hade deltagit som t.ex. att planera och samla ihop pengar till en klassresa. Detta har minskat hans möjligheter att samspela med andra elever.

Trots bristen på samspel i skolan har Mattias idag vänner. Redan under skoltiden hade han en social sfär utanför skolan men han hade desto mindre kontakt med elever på skolan. När jag frågar om hur han i skolan samverkade med andra så skrattar han och frågar vilken skola jag gått på. Han berättar hur han ofta fick sitta avskärmad från de andra för att inte störa eller bli störd. Han minns att det i skolan var mycket grupparbeten som han inte fick delta i.

Mattias blev flyttad mellan stor klass och liten grupp frekvent under sin skolgång. Det är först genom musiken och sitt musikskapande som han blivit medveten om sin förmåga att entusiasmera andra och skapa tillsammans. Ofta säger han i positiv bemärkelse att ”det här trodde jag inte om mig själv!”. Hans tidigare sociala samspel har varit i miljöer med alkohol och droger som gemensam aktivitet. Intervjuen med Mattias antyder att det musikskapande som han har fått ägna sig åt på LVU-hemmet har gett honom en mer positiv självbild men också motivation och möjlighet att samverka och samspela med andra. Han har därmed fått möjlighet att träda in i de lärandeprocesser som han inte kom in i under sin grundskoletid där han inte getts utrymme att samspela med andra elever vilket gjorde att hans möjlighet att erövra kunskap begränsades.

Även Martin är har fått litet utrymme att samspela med andra under sin uppväxt.

Skolgången var turbulent och han har haft mer enskild undervisning. Bristen på vanan att samverka med andra påverkar hans beteende fortfarande. I dagsläget blir han trött när han umgås med många människor samtidigt och han är oerhört känslig för stress och vad han uppfattar som krav. Martin sitter sällan, han går omkring, flyttar runt eller ligger på golvet. Ibland har han somnat och ursäktar sig alltid för detta. Att han har haft svårt med att hitta en plats i en klassisk undervisningsmiljö har jag ingen anledning att betvivla men

jag beklagar att han inte getts möjlighet att samverka i en miljö som inte inneburit så stora svårigheter för honom. Det han däremot tycker är roligt att göra med andra är att festa. Han har ett sätt att uttrycka sig som säkert kan verka stötande om man väljer att lägga värde i enskilda ord och bortse från sammanhanget. Kontentan av det han säger är något annat, han är uppriktig och modig. Han är oerhört hjälpsam när han ges utrymme att uttrycka sig och vara med utifrån sin förmåga.

Forskningen visar att om eleverna inte getts utrymme att samspela med andra elever har deras möjlighet att erövra kunskap begränsats. Enligt Säljö lever kunskap *”först i samspel mellan människor och blir sedan en del av den enskilde individen.”*³² och att *”i en mer grundläggande mening handlar lärande om vad individer och kollektiv tar med sig från sociala situationer och brukar i framtiden.”*³³

Mina observationer på LVU-hemmet har gett mig möjlighet att se att samma elever som har upplevt problem att samverka med andra i grundskolan nu på LVU-hemmet kan samverka och samspela sinsemellan och visat stor omsorg och hänsyn gentemot varandra. I gruppsamtal har de fyllt i varandras meningar och vittnat om samma erfarenheter och upplevelser. De har däremot upplevt att de i skolan haft för få möjligheter att samspela med andra elever.

³² Säljö 2000 sid.9

³³ Säljö 2000 sid.13

4:3 Delaktighet – ingen eller liten delaktighet.

Då jag i min undersökning velat ha svar utifrån elevernas syn på huruvida de fick vara delaktiga i beslut som gällt deras skolgång har deras minnesbilder och upplevelser legat till grund för min tolkning. Den del av min undersökning som rör delaktighet har stundtals varit känslig och rört upp mycket frustration, sorg och vrede bland de intervjuade. Eleverna har upplevt en maktlöshet och de har inte känt sig delaktiga i beslut som har handlat om deras skolgång utan att andra har tagit besluten över deras huvuden.

Martin kan inte erinra sig om tillfällen där han i skolan har fått vara delaktig i de beslut som rört hans skolgång. Han har tydligast minnen från att ha visats ut, blivit tillsagd och fått förmaningar. Han har flyttats mellan klasser och grupper och mellan pedagoger och elevassistenter. Under högstadiet slutade han att gå till skolan. Han har inget minne av att någon velat ha honom tillbaka dit. När jag frågar om han har varit medveten om att det har varit hans rättighet att gå i skola är han tydlig med att han såg det som en plikt. En plikt han ”valde” att inte uppfylla. Skolans styrdokument och hans rätt till delaktighet känner han inte till.

”Det klart jag inte fick vara med på något jävla beslut, det får ingen. Det kommer alltid nån jävel som ska bestämma över en.”

Mattias

Mattias citat illustrerar att han har upplevt samma brist på delaktighet i beslut som gäller hans skolgång. Skolan har istället tagit beslut över alla de stödinsatser Mattias har haft i skolan sen mellanstadiet. Det största problemet har enligt Mattias varit att det aldrig blev varaktigt. Så fort han hittat verktyg till stöd för sin inläring och etablerat kontakt med lärare har han placerats tillbaka in i större klass mot sin vilja, och problemen har blivit påtagliga igen.

Han upplever att han inte fått vara delaktig i beslut gällande hans skolgång då han upprepade gånger har påtalat att han inte kan studera i en stor klass. Han har inte upplevt någon flexibilitet i vad och hur han ska lära sig utan det har mest handlat om placering. Skolans styrdokument känner han inte till och han är nöga med att poängtera att problemen har tillskrivits honom så som han har upplevt det och att han inte känt sig inbjuden i de beslut som fattats åt honom gällande hans skolgång.

Mattias och hans föräldrar har vid flera tillfällen under högstadiet efterfrågat att Mattias skall få stanna kvar i en mindre studiegrupp under resten av sin skolgång men fick avslag. Mattias har hög frånvaro från högstadiet.

De intervjuade eleverna har inte fått vara delaktiga i de beslut som gäller dem. Där har deras skola inte tagit hänsyn till skolans styrdokument så som skollagen som tydligt hänvisar till att eleverna skall vara delaktiga i beslut som gäller deras skolgång.³⁴ Även Barnkonventionen betonar att barnen skall vara delaktiga i beslut som gäller dem.

Sammanfattning av resultatet

Skolans styrdokument och mitt teoretiska perspektiv i denna uppsats visar att självbild, samspel och delaktighet utgör tillsammans, och var för sig, viktiga beståndsdelar för elevernas förutsättningar att få en positiv skolupplevelse. Min empiri visar däremot motsatsen.

Jag sökte i min studie svar på följande frågor

- Har elevernas självbild påverkats av deras skolupplevelser och hur?
- Har eleverna fått samspela med andra elever under sin skolgång?
- Har de känt sig delaktiga i beslut gällande deras skolgång?
- Hur ser de på sig själva idag?

Resultatet visar att de intervjuade eleverna upplever att de saknade såväl positiv självbild, samspelemöjligheter och delaktighet i beslut som gäller deras skolgång under sin grundskoletid. Detta har antagligen varit en orsak för att de har misslyckats att nå grundskolans mål för gymnasiebehörighet. Intervjuer och deltagande observationer antyder vidare att de idag har en bättre självbild på grund att de har fått ägna sig åt aktiviteter som de tycker om som t.ex musik och bild. De visar däremot en mer negativ självbild och självförtroende när det gäller teoretiska ämnen.

³⁴ Skollagen, 2011 sid.13

5. Sammanfattande diskussion

Resultatet av min studie pekar mot att skolan har svårt att ta hand om ungdomar som är i behov av särskilt stöd, som t.ex. ungdomar med koncentrationssvårigheter. Skolan lyckas inte nå målen när det handlar om elever som är i behov av särskilt stöd.

Mycket kan handla om resursbrist, för stora klasser, om val av metoder, men framför allt kan det handla om brist på förståelse för hur dessa barn och ungdomar upplever sin skolgång. Jag har med min uppsats velat lyfta fram ungdomars egna upplevelser och anser att det behövs mycket mera forskning på området.

Intervjuer visar att olika kreativa metoder kan vara viktiga metoder för att nå barn med, och nå barn med särskilda behov och inlärningssvårigheter. Det kan öka deras självkänsla och samspel med andra. Där kan bild, musik och andra estetiska och praktiska ämnen spela en särskilt positiv roll. Något som det faktum att elever i grundskolan lättare att nå kunskapsmålen i svenska, bild, musik, slöjd, och hem- och konsumentkunskap tydligt signalerar.³⁵

Dysthe har visat att samspel och samtalet är viktigt för inläring och utveckling.³⁶ Hon menar att man som pedagog bör hålla dialogiska föreläsningar och bjuda in eleverna i undervisningen. För att nå stor inläringspotential ställer hon tre generella villkor, äkta engagemang, höga förväntningar och delaktighet.

Hon visar att *”kunskap är inte något som statistiskt kan överföras från lärare till elev, utan den byggs upp i samspel mellan individer”*.

De intervjuade elevernas upplevelser av skolan, där de instruerats att sitta still och vara tysta och där deras engagemang har varit ovälkommet, visar att de inte fått möjlighet att nå en stor inläringspotential.

Deras inlärningsprocess har tydligt präglats av att de inte getts utrymme att bidra till det gemensamma lärandet. De har saknat medel att kommunicera enligt de sociala regler som varit rådande och det sociala samspelet har inte anpassats utifrån deras förmågor eller tillgångar.

³⁵ Skolverket 2011 sid.5

³⁶ Dysthe 1996 sid.46

Min empiri visar hur förödande det kan vara när eleverna inte får vara delaktiga i beslut som gäller deras skolgång. Det borde vara mycket mera fruktbart att eleverna tillåts vara med och påverka hur deras skolverksamhet skall utformas. Att inte få vara delaktig kan påverka deras motivation såväl som känslan av trygghet i lärandemiljön. Enligt skollagen har de dessutom rätt att vara med och påverka beslut som gäller deras skolgång, samt rätt till en trygg lärandemiljö.

Min studie pekar mot att det finns ett glapp mellan skolans styrdokument och praktiken i skolverksamheten. Detta resulterar i att gamla strukturer i skolan upprätthålls på bekostnad av elevernas skolresultat och trivsel i skolan.

Detta får konsekvenser för samhället och för de enskilda individerna som hamnar utanför gymnasieskola och arbetsliv, ofta med negativ självbild och utan att ha fått sina rättigheter tillgodosedda. Att öka kraven på gymnasiekompetens och söka fler mätbara mål i grundskolan kan inte vara ett sätt att öka antalet behöriga elever. Problemet med att alla elever inte ges rätt förutsättningar för att nå målen i grundskolan kvarstår så länge som skolverksamheten och skolmiljön förblir oförändrad, detta ändras inte av högre krav. Snarare ökar det klyftan mellan behöriga och obehöriga elever.

Resultatet av min studie visar att självbild, samspel och delaktighet är viktiga faktorer för att nå grundskolans kunskapsmål. Skolan behöver hitta lösningar på de problem som finns i den egna verksamheten och bör definiera problemen i skolmiljön snarare än att, som ofta är fallet idag, tillskriva eleven problemen,

Genomgående under intervjuer utbrister Mattias: -” *Välkommen till verkligheten!*”, och jag ställer mig kritisk mot den verklighet skolan har inneburit för honom och elever i hans situation.

Litteraturlista

- Ahlberg, Ann. *Lärande och delaktighet*. Lund: Studentlitteratur AB, 2001
- Dysthe, Olga. *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.1996
- Kadesjö, Bengt. *Barn med koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber AB, 2001
- Kaijser L & Öhlander M (red). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, 1999
- Kinge, Elin. *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov*.
Lund: Studentlitteratur, 2000
- Patel, Runa et.al.; *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur, 1987
- Säljö, Roger. *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma. 2000
- Skollagen (2010:800) : med lagen om införande av skollagen (2010:801). Stockholm: Norstedts Juridik. 2010
- Skolverket, *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Norstedts Juridik 2011
- Skolverket. *En beskrivning av slutbetygen i grundskolan våren 2011*. Dnr 71–2011:14, 2011
- Skolverket. *På andras villkor – skolans möte med elever med funktionshinder*.
Stockholm: Skolverket, 2006
- Svenska Uneskorådet. *Salamanca-deklarationen och Salamanca + 10*. (Svenska Uneskorådets skriftserie 2/2006) , Stockholm: Utbildningsdepartementet,2006
- Säljö, Roger. *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma, 2000
- Utrikesdepartementet. *Barnets rättigheter. En lättläst skrift om konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: O8Tryck. 2011